

Sıradışı Bir Amerikalının Ermeni Olaylarına Bakışı: Francis Hopkinson Smith*

Fikrettin Yavuz**

Özet

Batı dünyasında tarihi sürece bakıldığında Türk, genellikle öteki olarak algılanmış gelmiştir. Böyle bir algının oluşmasında birtakım unsurların etkili olduğu söylenebilir. Özellikle 19. Yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başında Ermeni Sorunu bu unsurlardan biri haline gelmiştir. Bilhassa Amerika'da Türk imgesini olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurların başında Ermeni sorunu algısı gelir. Amerika'da böyle bir algının oluşmasında seyyah, gazete ve misyoner gibi unsurların etkisi olmuştur. Büyük çoğunluğu Ermeni Sorunu'nda Osmanlı Devleti'ne menfi yaklaşmış ve Türkleri ötekileştirmişken bazen istisnalar da olmuştur. Bunlardan biri olan ve sıradışı kişiliği ile dikkat çeken Francis Hopkinson Smith, Ermeni Sorunu'nda çoğunluğun tersine düşünen ve hareket eden bir kişi olarak dikkat çeker. Yazar, ressam, mühendis, iş adamı, gezgin gibi çok farklı uğraşları olan Smith, İstanbul'a yaptığı seyahatler neticesinde Türkleri ve Ermenileri tanımış, yaşanan olaylara da şahit olmuştur. 1890'lı yıllarda meydana gelen olayların bazıları esnasında Dersaadet'te bulunan bu ilginç Amerikalı ülkesine dönüşünde Ermeni propagandasından kaynaklanan menfi duruma karşı Osmanlı yanlısı, II. Abdülhamid'i savunur bir tavır sergilemiştir. Gazetelerde çıkan haber ve röportajlarında bu olayları derinlemesine ele alarak, Ermeni komitelerini ve misyonerleri olayların asıl müsebbibi olarak gördüğünü dile getirmiştir. Bu çalışmada Francis Hopkinson Smith'in Ermeni Sorunu ile ilgili tutumu ve meseleye yaklaşımı, daha ziyade Amerikan gazeteleri üzerinden ele alınacak olup bu sıradışı şahsiyetin konuyla ilgili değerlendirmelerinin analiz edilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Ermeni Sorunu, ABD, Basın

An Exclusive American's Overview Of Armenian Events: Francis Hopkinson Smith

Abstract

When we look at the historical process in the Western world, Turks are generally perceived as the other. It can be said that some elements are effective in the formation of such a perception. At the turn of the 19th and very beginning of the 20th centuries, the Armenian Question became one of these elements. The most important elements that affect the Turkish image negatively specifically in America are the perception of the Armenian Question. Travellers, newspapers and missionaries were the major elements in the formation of this perception in America. The vast majority

---

* Bu çalışma 24-25 Nisan 2014'te Van'da yapılan Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeniler adlı sempozyumda sunulmuş bildirinin genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, fyavuz@sakarya.edu.tr. (ORCID ID: 0000-0002-3161-457X)

(Makale Gönderim Tarihi: 05.09.2018; Makale Kabul Tarihi: 05.10.2018)

of them accused the Ottoman State about the Armenian Question and alienated Turks. But sometimes, there has been exceptions. Being one of them and attracted attention with his extraordinary personality, Francis Hopkinson Smith stands out as a person thinking and acting in the opposite direction of the great majority on the Armenian Question in the Western world. Bearing various titles such as writer, painter, engineer, business man and traveller, Smith was acquainted with Turks and Armenians as a result of his travels to Istanbul and witnessed some of the Armenian events. This extraordinary American, who was in Istanbul during some of the events taking place in the 1890's, displayed a pro-Ottoman attitude towards the negative image of Turks in America stemming from the Armenian propaganda, when he went back to his country. In the news and his interviews in American newspapers, he dealt with these events in depth and expressed that he has regarded the Armenian committees and missionaries were the main instigators of the events. In this study, it is aimed to deal with Francis Hopkinson Smith's attitude and approach towards the Armenian Question widely through the American newspapers and to analyze the evaluations of this extraordinary American on the question.

Keywords: Abdulhamid II, Armenian Question, The USA, Press

Giriş

1838-1915 yılları arasında yaşamış olan Francis Hopkinson Smith¹ Amerika tarihinde, edebiyatında ve sanatında adından söz ettirmiş, Amerikan Bağımsızlık bildirgesini imzalayan dedesi başta olmak üzere Amerikan tarihine katkılar yapmış bir ailenin üyesidir. Smith'in kişiliği gerçekten sıradışıdır. Kendisi yazar, ressam, mühendis, işadamı ve gezgin gibi birçok mesleği haizdir. Princeton Üniversitesi'nde bir süre eğitim gördükten sonra maddi sıkıntılar nedeniyle eğitimini yarım bırakarak çalışma hayatına atılmış, bu sırada resimle ilgilenerek özel dersler almıştır. Amerikan İç Savaşı'ndan sonra arkadaşıyla birlikte kurduğu şirketle müteahhit olarak kendini ispatlamaya çalışmış ve birçok projeye imza atmıştır². Yaptığı önemli projeler arasında özellikle deniz fenerleri dikkati çeker, New York'daki Race Rock Deniz Feneri bunlardandır.

---

¹ Türkçe literatürde F. Hopkinson Smith hakkında yapılan ve onu bütün yönleriyle ele alan yegane çalışma Daşçı'nın kitabıdır. Bkz. Semra Daşçı, *Dersaadet'te Bir Türk Dostu Francis Hopkinson Smith 1838-1915*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2012. Bir sanat tarihçisinin gözüyle kaleme alınan bu kitapta Ermeni Olayları ile ilgili bir bölüm de mevcuttur. Biz bu çalışmada bir tarihçi gözüyle ve Daşçı'nın kullandığı kaynakların yanı sıra farklı kaynaklarla Smith'in Ermeni Olayları hakkındaki görüşlerini analiz etmeyi hedefliyoruz. Smith'in Ermeni Meselesi'ndeki tutumu ile ilgili İngilizce kaleme alınmış bir makale için ayrıca bkz. Berrin Akalın, "Ottoman-American Relations, Francis Hopkinson Smith and Armenian Issue", *Journal of International Education and Leadership*, Vol. 5, Issue: 1, Spring 2015, s. 1-28.

² Daşçı, *Age.*, s. 19-20.

Fakat Francis Hopkinson Smith'in aldığı en büyük proje Fransız Frederic Bartoldi'nin yaptığı Özgürlük heykelinin temel inşaatı olmuştur³.

Hopkinson Smith'in müteahhit ve mühendisliğinin yanı sıra iyi bir yazar olduğunu görüyoruz. Edebi eserleriyle oldukça geniş bir kitleye ulaşmış ve adı dikkat çeken yazarlar arasında anılmıştır. Birçok öykü ve roman kaleme almış olan Smith'in yaptığı seyahatler de kendisine ilham vermiş ve gittiği yerleri konu edinen romanlar kaleme almıştır. Gördüğü yerleri anlattığı gezi notlarından oluşan kitaplarını kendi çizdikleriyle resimlemiş, İspanya, Hollanda, İtalya ve Meksika'ya yaptığı seyahatleri kitaplaştırmıştır. Onu etkileyen şehirlerin başında Venedik ve İstanbul gelmektedir. Smith'in edebiyat kariyeri gibi ressamlığı da başarılarla doludur. Amatör olarak başladığı resimde kendini geliştirmiş, resim sergileri açmış, seyahat ettiği yerlerin resimlerini yapmış, resim alanında da ünlenmiştir⁴. Çok farklı özellikleri olan Smith'in bu çalışmaya konu edilmesinin sebebi Osmanlı toprağına yaptığı seyahatleri sonrasında Türklere yönelik sergilediği özellikle Ermeni Sorunu'na yönelik müspet tavrıdır.

Ermeni Sorunu Hakkındaki Değerlendirmeleri

Francis Hopkinson Smith, 1885 ile 1897 yılları arasında çeşitli defalar İstanbul'a gelmiş ve bu süre zarfında Osmanlı toplumunu, Dersaadet'i yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Amerika'ya dönüşünde Ermeni Sorunu'na bakıştaki menfi tutuma karşı adeta II. Abdülhamid'i ve Osmanlı Devleti'ni koruyucu bir tavır sergilemiştir. Smith'in Ermeni Olayları ile ilgili ilk demeçlerinin Amerikan gazetelerine 1895 yılının sonlarında yansıdığını görüyoruz. Malum 1895 yılı yazından yıl sonuna, hatta neredeyse ertesi yılın tamamına yayılan Ermeni İsyân ve olayları Osmanlı yönetimini dış politikada çok ciddi bir şekilde zor durumda bırakmıştı. Bu olaylardan ister istemez Amerikan vatandaşları bilhassa misyonerler de etkileniyordu. Doğal olarak, problemler dönüp dolaşp İstanbul'daki Amerikan elçisi A. W. Terrell'in önüne geliyordu⁵. Ermeni Olayları ile ilgili Smith'in isminin işte tam da bu sırada gündeme geldiğini görüyoruz. 1895 sonbaharında meydana gelen olaylar ve bu olaylar sırasındaki tutumu misyonerlerce eleştiri bombardımanına tutulan Amerikan elçisi Washington'a şikâyet edilmekten kurtulamadı. Anadolu'daki misyonerlerin yanısıra, Worcester ve Chicago'daki Ermeniler Amerikan elçisini

³ Daşçı, *Age.*, s. 27-30.

⁴ Smith'in edebi kişiliği, eserleri ve ressamlığı hakkında bkz. Daşçı, *Age.*, s. 31-49.

⁵ Fikrettin Yavuz, *II. Abdülhamid Döneminde Bir Amerikan Elçisi Alexander Watkins Terrell 1893-1897*, Babiali Kültür Yay., İstanbul 2016, s. 227.

protesto edip mitingler düzenleyerek, onu II. Abdülhamid'e yakın olmakla itham edip istifasını istediler⁶.

Bu çerçevede Amerikan elçisine yönelik en sert eleştirileri Missouri Jefferson City'de Birinci Baptist Kilisesi'nin rahiplerinden olan ve Kudüs ve Osmanlı coğrafyasındaki bazı misyon merkezlerine yaptığı ziyaretten henüz dönmüş olan J. T. M. Johnston adlı bir papaz yaptı. Verdiği vaazında elçinin inançlarına ve ülkesine ihanet eden bir hain olduğunu ve asılması gerektiğini çekinmeden dile getirdi. Bu ithamlarını müteakip elçinin Müslüman olduğu ve Amerikalı misyonerleri korumadığı şeklindeki ifadeleri de gazetelere yansıdı⁷. İşte tamda bu sırada, gerek Türklere karşı olumlu gerekse de elçiyi savunan ifadeleri gazete sütunlarına yansıyan F. Hopkinson Smith'ten başkası değildi. Bazı Amerikan gazetelerinde Johnston'un Amerikan elçisi Terrell'e saldırısına karşılık "*roman yazarı F. Hopkinson Smith elçiyi savundu*" şeklinde küçük haberler yer aldı⁸. Bu sırada *Indianapolis Journal*'da yayımlanan oldukça uzun bir yazı Smith'in Türklere bakışı ve Ermeni Olayları hakkındaki ilgi çekici değerlendirmelerini ilk kez Amerikan okuyucusuyla buluşturdu. "*Türk'ün Dostu*" başlığı ile yayınlanan haberde Smith, Ermeni Olayları'nın sebepleri hakkındaki görüşlerini aktarıyor, Terrell ile ilgili son derece müspet değerlendirmelerde bulunuyordu. Haberin başlangıcında, Ermeni Olayları'nın iç yüzüyle ilgili tüm detaylara Elçi Terrell ile yaptığı görüşmeler neticesinde vakıf olduğunu belirten Smith, devamında bu olayların Amerikan toplumuna farklı aktarılmasından ötürü meselenin çok yanlış anlaşıldığının altını çizmekteydi. Bu karışıklıkların temelini ABD ve İngiltere'den giden misyonerlerin attığını belirten Smith, misyonerlerin insanlara yardım etmek yerine, yöneticilerinin onlara kötü davrandıkları şeklinde telkinde bulunarak, bu insanlar arasında ayrılık ve isyan tohumları ektiklerini çekinmeden ifade ediyordu. Ermeni olaylarının asıl müsebbiplerinin misyonerler olduğunu öne süren Terrell, sözlerini şu şekilde sürdürdü:

"Bu ülkede "Barbar Türk" ile ilgili çok şey işitiyoruz. Ben Dünya'yı gezip her yerinde resimler yaptım ve bütün memleketlerin insanını da iyi bilirim. İzinizle sunu ifade edeyim ki sıradan bir Türk'ten daha medeni, insancıl, zeki, temiz, müteedeyyin ve erdemli bir insanla karşılaşmadım. Sakin ve muteberdir; ailesine karşı son derece nazik ve iyidir ve inancı hayatının her alanını kapsar. Dört yıl önce İstanbul'a yaptığım ziyaretim esnasında birçok iyi Müslüman ile

⁶ Dilşen İnce Erdoğan, "XIX. Yüzyılda Ermeni Milliyetçiliğinin Doğuşunda Amerikan Etkisi", s. 474, *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895)*, Belge No. 84, Cilt I, s. 203-204.

⁷ *The Herald*, "The Consul is Denounced", November 26, 1895.

⁸ *Little Falls Weekly Transcript*, (Little Fall, Minn.) December 06, 1895, s. 3, *The Madisonian*, (Virginia City), 14 December 1895, s. 3.

karşılaştım. Bu son ziyaretim esnasında en üst tabakadan Türklerle tanışma fırsatım oldu ve bu cümleyi hiç tereddütsüz kuruyorum."

Smith bundan sonra Türklerin dinlerine ne kadar değer verdiğini, Sultan'ın yanına verdiği kişinin namazlarını günde üç vakit (muhtemelen sabah ve yatsıda Smith'in yanında olmaması nedeniyle) aksatmadan kılmasını örnek göstererek ortaya koymaktadır. *"Dışarı çıkın ve Wall Street'te insanları günde üç kez kiliseye gitmeye ikna etmeye çabalayın. Onları oraya toplayamazsınız. En iyisi haftada bir kez kiliseye gider. Dinibütün bir millet olarak biz kimiz de dünya üzerindeki diğer milletlere kendi dinimizi kabul ettirmeye çalışıyoruz?"* Bu ifadelerini müteakip Smith, Türklerin hayvanlara karşı ne kadar insancıl davrandıklarını detaylarıyla anlatır. İstanbul'da binlerce köpeğin olduğunu ve insanların bunları doyurup onlara çok iyi baktıklarını, sopayla onlara vurulmasının bir yıl ceza anlamına geldiğinin altını çizen Smith, *"bu insanlara dinen öğretecek neyiz var? Hiç bir şey"* diyerek Müslümanları Hıristiyan yapmak için çabalamanın tam bir kibirlilik olduğunu belirtmektedir. Smith, din konusundaki sözlerine şu şekilde son verir: *"Onlar bizim dinimizi ne istiyorlar ne de dinimize ihtiyaçları var, sahip oldukları bundan daha iyi. Kastettiğim bizim için değil onlar için daha iyi, onlar halihazırda insan olarak bizden daha dindarlar"*.

Bundan sonra misyonerlik hususunu ele alan Smith, misyoner olarak yetiştirilen gençlerin yetersiz olduklarını, *"beceriksiz ve garip topluluklar"* dediği bu kimselerin Anadolu veya başka yerlere giderek okullar kurduklarını ve burada eğitim almak için gelen çocukların nihayetinde başkalarına veya diğer bir Hıristiyan kiliseye katıldıklarını kaydetmektedir. Ona göre bu kişiler hayatları boyunca kendi cemaatlerince de dışlanıyorlardı. Smith'in bundan sonraki ifadeleri Ermeni Olayları'nın çıkışına sebep olan en önemli hususun misyonerler olduğu şeklindeydi. *"...Sonra biri gelip Ermeninin birini başından vurur. Misyonerler, Protestanlaştırmış oldukları ile fakir halka bunu Türk yaptı diye söyleyip dururlar. Onlara istismar edildiklerini söyleyip, onları isyan için kışkırtırlar. Sonuç gördüğünüz üzere katliamdır. Masamın üstünde İstanbul'da iken çokça konuşma fırsatı bulduğum Terrell'den aldığım bir mektup var. Diyor ki: bir ay içerisinde 10.000 kişinin öldürüldüğüne dair kesin bilgiye sahibiz. Bu rakam tabii ki her iki tarafı da içerisine alan resmi rakamdır"*.

Smith, bu ifadelerini müteakip Amerikan misyonerlerine hiç zarar gelmediğini, Türklerin İstanbul'a gelmiş olan Amerikalılara, İngilizlerden daha fazla sempati duyduklarını, bunun sebebinin ise ABD'nin Osmanlı yönetiminin işlerine karışmaması olduğunu kaydediyordu. Yazının sonuna doğru Amerikan elçisi Terrell'in çabalarını överken, Amerikan pasaportu olan bir Ermeninin İstanbul'a geldiğinde, yasaklı belgelerle yakalanmasına rağmen, Terrell'in onu kurtardığını kaydetmektedir. Haberin sonunda Türklerin iyi özelliklerinden

bahsederken, ABD'nin yapması gereken şeyin Türklerin ve Ermenilerin dinlerini değiştirmek olmadığını, onlara mekanik zanaatlar ve modern tarım yöntemlerini öğretmek olduğunu belirtmektedir⁹.

Smith'in bu ifadeleri misyonerleri rahatsız etmiş olmalıdır ki bir kaç gün sonra aynı gazetede Henry Butchel imzasıyla bir yazı yayımlandı. "*Hopkinson Smith'in Tutarsızlıkları*" başlığıyla kaleme alınan yazıda, misyonerler ve Türkler hakkında söylediklerinde tutarsızlıklar olduğu ileri sürülmekteydi. Smith'in Türkleri medeni, insancıl, zeki, temiz, mütegayyin ve erdemli şeklinde tasvirine karşılık, W. E. Gladstone'un Ermeni Olayları'nda Türklerin işlediğini ileri sürdüğü suçlar nedeniyle söylediği son derece menfi dört kelime hatırlatılarak, Türklerin insancıl, mütegayyin ve erdemli olduğunun düşünülmesinin küstahça bir kibirlilikten başka bir şey olmadığı kaydediliyordu¹⁰. Bu saldırgan eleştirilere rağmen Smith'in olumlu görüşleri bu sırada gazetelerde yine yer bulmaya devam etti. Türkleri gördüğü en iyi yetişmiş, iyi huylu, muazzam giyinen, bununla birlikte en mütevazı, gösterişsiz insanlar olarak tasvir eden Smith, İstanbul'da geçirdiği bir ay zarfında hiçbir şeyden, Türklerin ona karşı tavırlarından olduğu kadar etkilenmediğini kaydetmektedir. Ardından II. Abdülhamid ve Ermeni Olayları ile ilgili değerlendirmelerde bulunan Smith, Sultan ile ilgili yalan yanlış bilgi verilmesine rağmen onun çok insancıl ve kibar biri olduğunun altını çizmektedir. Ona göre Abdülhamid'in, İngilizlerin Ermenileri kendi çıkarları için kullanmalarından ötürü Ermeni ayaklanmalarını kontrol etmesi mümkün değildi. Yine de kargaşayı çözüme ulaştıracak tek kişi Sultan'dan başkası değildi. Abdülhamid'in iyi niyetinden şüphe etmediğini, bunu Salisbury'e gönderdiği mektupta açıkça ifade ettiğini belirten Smith, İngiltere'nin ona arka çıkmaktan başka bir şey yapmaması gerektiğini kaydetti. Sultan'ın bile ayaklanmayı hemen bastırmasının mümkün olmadığını söyleyip, sözlerini elçi Terrell'i överek devam ettirdi. Ona göre Türkiye'deki Amerikan misyonerleri omuzlarının üstünde başlarını hala taşıyorlarsa, bunun yegane sebebi Terrell'den başkası değildi¹¹.

1896 yılının ilk günlerinde muhtemelen artık bir Türk dostu olarak daha fazla anılmaya başlayan Smith, bir gazeteye bu sıfatını pekiştirecek yeni bir demeç verdi. Anadolu'dan yeni döndüğü ve Ermeni hadiseleriyle ilgili bilgi sahibi olduğu söylenen Smith'in katliamların çok abartıldığının ve Amerika'da fazlaca yanlış anlaşıldığının altını çizdiği aktarılmaktadır. Daha önce verdiği

⁹ *The Indianapolis Journal*, "A Friend of the Turk", 2 December 1895, s. 4.

¹⁰ *The Indianapolis Journal*, "F. Hopkinson Smith's Inconsistencies", 5 December 1895, s. 4.

¹¹ *The Daily Morning Journal and Courier*, 12 December 1895, s. 4.

benzer demeçlerde olduğu gibi Ermeni Olayları'na İngiliz ve Amerikan misyonerlerinin sebep olduğunu kaydeden Smith, suçlanacak kimselerin bunlar olduğuna vurgu yaptı. Misyonerlerin Ermenilere İncil'i öğretmek yerine, Türklerin onlara kötü davrandıklarını söyleyerek, ayrılık tohumları ektiklerini söyleyen Smith, kargaşayı tetikleyenlerin bu misyonerler olduğunu, suçlanacak biri varsa bunun kesinlikle misyonerlerden başkası olmadığını kaydederek önceki demeçlerini pekiştirecek ifadelere yer verdi¹². Smith'in bu suçlayıcı ifadeleri bu tarihten sonra eleştiri oklarının kendisine daha fazla yönelmesine sebep olmuştur. Bilhassa Ermeni Olayları'nın sorumlusu olarak misyonerleri gösterdiği her haberin ardından onu ciddi manada eleştirecek haberler kısa süre içerisinde gazete sütunlarına yansımıştır.

İşte bu doğrultuda II. Abdülhamid ve Müslüman Türk halkını savunduğu için hayli ağır eleştirilere maruz kalan Francis Hopkinson Smith'in bu konuda karşıt fikirleri savunanlarla yaptığı tartışmalar da gazete sayfalarında yerini almıştır. Mesela New York Times gazetesinde Ocak 1896'da Sultan Abdülhamid'i överken, hükümette görev yapan memurların yarısının Hıristiyan ve çoğunun Ermeni olduğundan ve Hıristiyan hükümetlerde Müslümanların görev alamamasından bahsetmektedir. *Nineteenth Century Club*'de yapılan toplantıda önce sözü alan ve Türklerin dürüst ve kültürlü olduğunu, hayvanlara iyi davranıp ailelerine itina gösterdiklerini ifade eden Smith, yine Ermeniler konusunda misyonerleri ve Avrupalıları suçlamaktadır. Avrupa'nın Bulgar halkını özgürlüğüne kavuşturduğunu, Ermenileri de kavuşturmaya çalıştığını vurgulayan Smith'e göre Sasun İsyanı'na Rus casusları öncülük etmişlerdi. Bu ihtilalcıların planı Türklerin saldırısını kışkırtmak ve ardından Avrupalı devletlere, yardım için başvurmaktan ibaretti. Ona göre Ermeni olaylarının bu boyuta ulaşmasının nedenlerinden biri de Amerikan hükümetinin korumasına güvenerek yasalara meydan okuyan, yanlış yola sapan misyonerlerdi. Karşısındaki papaz Henry Wayland, o sırada birçok misyonerin düşündüğü gibi suçu Sultan'a ve Müslümanlara atmakta, Türklerin öteden beri Ermenileri hor gördükleri ve Smith'in sürekli vurguladığı Türklerin dürüstlüklerinin hurafeden başka bir şey olmadığı şeklinde çeşitli iddialardan oluşan bir konuşma yapmıştı¹³.

Aynı konuyu ele alan *Morning Telegram*'da konuşmanın farklı bölümlerine yer verilmiştir. Ermenilerin, dinlerine son derece bağlı olduğunu söylediği Müslümanların inançlarına saldırıp, yasaları çiğnediklerini, Türklerin tüm bunlara karşı harekete geçtiklerinde ise derhal Hıristiyan dünyayı yardıma

¹² *Sacramento Daily Record Union*, 02 January, 1896, s. 2.

¹³ *New York Times*, "A Good Word for Sultan: F. Hopkinson Smith in Turks' Defense", Jan. 16, 1896, s.5.

çağırdıklarını belirten Smith, bunun Türkler tarafından vatan hainliği olarak kabul edildiğini ifade etmiştir. Sözlerine Türkleri savunan bazı yazarlardan yaptığı alıntılarla devam eden Smith, Ermenilerin ırkdaşlarını, köyleri yakmaları ve Türklere saldırımları konusunda tahrik etmek, Türklerin de buna karşılık vermeleri ve konunun böylece Hıristiyan dünyanın önüne getirilmesi şeklinde bir strateji takip ettiklerini kaydetmektedir. Bu haberde de Smith'in Ermeni olaylarının başlamasında misyonerlerin bir dereceye kadar sorumlulukları olduğuna yönelik düşüncelerine yer verilmiştir¹⁴. Bu toplantıda olduğu gibi 1895 yılının son çeyreğinde meydana gelen Ermeni İsyanları sonrasında Amerikan Board misyonerlerinin bilhassa bu konuyla ilgili yaptıkları toplantılarda da Smith'i oldukça sert dozda eleştirdikleri dikkati çekmektedir. Örneğin Erzurum'da bir süre ikamet etmiş olan D. H. Richardson Hıristiyan Ermeni vurgusuyla canlı mezalim tasvirleri çizdikten sonra, Hopkinson Smith'in Anadolu'daki hadiseleri hep yanlış aktardığını, misyonerlerin yaptıklarını küçümsediğini belirtiyordu. Ona göre iki ay İstanbul'da turist olarak bulunmuş olan Smith'in Türklerle ilgili politik veya dini konularına vakıf olması mümkün değildi¹⁵.

Ne kadar eleştirilirse eleştirilsin Hopkinson Smith, inandığı şeyleri çekinmeden söylemeye devam etti. Minneapolis'te bulunduğu sırada bir gazeteye verdiği demeçte korkmadan misyonerlere şu şekilde çatıyordu: *"Onlar (misyonerler) mütemadiyen İslam dini ve hükümlerine saldırıyor, milliyetleri olmayan bir halkı, Ermenileri bağımsızlık ümidi için cesaretlendiriyorlar. İsyan, ihtilalci komitenin sekreteri olan Garabedian'ın olduğu Worcester'den idare ediliyor. Türkiye'nin Sultan'ı dini önyargıları olmayan biri. İstanbul'daki hükümet yetkililerinin yarısı Hıristiyan"*¹⁶. Benzer ifadelerin yer aldığı bir başka gazetede Smith, Amerikan Kızılhaç Örgütü'nden Clara Barton'u Ermenilere kendi başına yardım etmek gibi öngörüsüz bir siyaset takip etmekle eleştirdi ve Türkiye'ye ulaştığında Sultan'ın koruma ve desteği olmadan bir adım dahi atmasının veya bir dolar para harcamasının mümkün olmadığını dile getirdi. Bu ifadeleri müteakip II. Abdülhamid'i destekler mahiyette kendi kesesinden 100.000 öğrencinin eğitim gördüğü 2.000 okulun masraflarını karşıladığını aktarmaktadır¹⁷. Smith'in bu süreçte gazetelere verdiği demeçlerde bilhassa iki hususu öne çıkardığını söyleyebiliriz. Birincisi II. Abdülhamid ve Türklere yönelik olumlu fikirleri,

¹⁴ *Morning Telegram*, "Are the Armenians Blamable", Jan. 24, 1896, s. 4.

¹⁵ *Watertown Republican*, "The Armeian Troubles", 05 February, 1896, s. 1.

¹⁶ *The Black Hills Union*, "He Defends The Turk", 07 February 1896, s. 1, *Estherville Democrat*, "He Defends the Turks: F. Hopkinson Smith on the Armenian Troubles", Feb. 05, 1896, s. 2.

¹⁷ *The Argus*, "The Other Side", s. 20 February 1896, s. 4.

ikincisi ise Ermeniler hakkında komiteciler ve bilhassa misyonerlere yönelik suçlayıcı ifadeleridir. Bu tavrı çok doğal olarak misyonerlerin tepkisini çekiyorken, Osmanlı yetkililerince ise son derece müspet karşılanıyordu.

Smith'in Osmanlı Sultanı ve Türklere yönelik bu olumlu tavrı Osmanlı Devleti'nin gayretkeş Washington büyükelçisi Mavroyeni Bey'in merkeze gönderdiği yazılara yansımıştır. Büyükelçi, Smith'in New York'taki aylık bir dergide uzun bir makaleyi yayınlamayı düşündüğünü kendisine söylediğini, kendisinin ise ona Abdülhamid döneminde Ermenilerin durumuyla ilgili bir makale verdiğini ifade etmektedir¹⁸. Mavroyeni Bey bu esnada Smith'in bir Minneapolis gazetesinde Müslümanları savunan bir makale yayınladığını aktarmakta, Hopkinson Smith'in, Anadolu'daki olaylardan büyük ölçüde misyonerleri sorumlu tuttuğunu belirtmektedir. Anadolu'da bulunan 171 Amerikalı misyonerin Müslümanlıkla ve hükümetle mücadele ettiklerini söyleyen Smith'e göre Ermeniler, Osmanlı hükümetine karşı bir ihtilal hazırlama düşüncesi ile gittiklerini açıkça söylemeseler de orada bir ihtilal fikri uyandırmaktadırlar. Hükümet memuriyetinde çalışanların yarısının Hıristiyan olduğunun üstünde duran Smith, Sultan Abdülhamid'in Amerikalılara anlatıldığı gibi bir hükümdar olmadığını, güzel ahlak sahibi ve halkının refahını isteyen bir padişah olduğunu belirtmektedir. Smith ardından Sultan'ın eğitime verdiği önemin altını bilhassa kız çocuklarının eğitimlerine gösterdiği ilgi ile çizmektedir. Daha sonra kendi yöneticilerine Osmanlı hükümeti ile olan ilişkilerinde uyarılar yapan Smith Amerikalıların dost bir hükümete karşı ayaklanan Ermeniler lehine herhangi bir faaliyet ve söylemde bulunmamaları gerektiğini kaydetmektedir. Ona göre Amerikalıların yapması gereken şey meydana gelen olaylar nedeniyle zor durumda kalmış olan insanlara yardım etmektir. Bunun için de Ermeniler arasındaki ihtilal hareketlerinin yasaklanmasına çalışmalı ve Sultan Abdülhamid'e karşı nazikane bir dil kullanılıp, insanlara yardım ulaştırmak için Osmanlı hükümetinden yardım talep etmelidir¹⁹.

Hopkinson Smith'in Ermeni Sorunu ve Ermeni komitelerinin 1890'lardaki en dikkat çeken olayı 26 Ağustos 1896'da gerçekleştirilen Osmanlı Bankası Baskını hakkındaki düşünceleri New York Herald gazetesinde yayınlandı. Türklere hakkında müspet fikirler taşıyan gazetenin özel muhabiri Sidney Whitman'ın kaleme aldığı röportajda Smith'in uzun analizlerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda gazetenin 1 Kasım 1896 tarihli nüshasında Ermeni Sorunu'na bir tam sayfa ayrıldığı ve çok ilginç bilgilere yer verdiği görülmektedir. *"Türkiye'deki Hıristiyanların Durumlarına Tutulan Işık"* başlığıyla verilen

¹⁸ BOA. HR. SYS. 65-6, lef. 2.

¹⁹ BOA., Y.A. HUS. 349-15. lef. 3.

haberde Smith'in ilk kez "sözde katliamlarla" ilgili doğru bilgiler verdiği aktarılıyordu. Habere göre Smith, yakın zamanda Türkiye'ye geniş kapsamlı bir ziyaret gerçekleştirmiş, her sınıftan insanla farklı ortamlarda bir araya gelmiş, rahatça konuşmuş ve kaynaşmıştır. Bu nedenle iki tarafın da en iyi ve en kötü yanlarını gördüğünü ve karakterlerini çok iyi bildiğini düşünmektedir. Smith, Türkiye'de görevi sadece Türklerin aleyhinde haber üreterek yaymak olan bir Ermeni Bürosu'nun olduğunu ve gerek Amerika, gerekse İngiltere'deki hassasiyetin bu haberlerden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Sidney Whitman'ın "*Ermenilere karşı mevcut desteğin yersiz olduğunu mu söylüyorsunuz*" sorusuna karşılık "*kesinlikle*" şeklinde bir cevap veren Smith, bunun sebebinin uzun uzadıya açıklıyordu. Ona göre, İstanbul'da bulunan 100.000 Ermeni'nin her biri anarşist²⁰ ve entrikacı ruha sahiptir. Onlara kapılarını açan yalnızca Amerika'dır. Amerikalılar onları tanımıyor. Geldiklerinde hemen ya sınır dışı etmeli veya geri göndermelidir. Çok azının sempatiyi hak ettiğini ve doğrudan konuşacağını belirten Smith'e göre Türkiye'de Ermenilere karşı sözde yapılan her türlü zulümden bu kişiler sorumludur. Bu kişiler yıllardır komplo kurmakta, Türk hükümetine karşı sahte raporlar hazırlamaktalar. En yakın komşuları Romenler onları çok iyi bilmekte ve onlarla ilgili hiçbir şey yapmamaktadır. Oraya gitmelerine dahi izin verilmemektedir.

Tavrının samimi ve coşkун olduğundan bahseden muhabir Whitman, "*Ermenilerin bir yurtları yoksa ve Anadolu'da, tıpkı İrlandalıların Amerika'da olduğu gibi dağınık bir halde yaşıyorlarsa, amaçları nedir?*" sorusuna karşılık, Smith Ermenilerin hedefinin Türkiye'de egemenlik sağlamak olduğunu belirtmektedir. Devamında Ermenilerin doğasında komploculuk olduğunu, aslında Osmanlı'da diğer Hıristiyanlar hangi haklara sahipse onlarında aynı hakları olduğunu, fakat Ermenilerin daha fazlasını istediklerini kaydetmektedir. "*Onlar (Ermeniler) ülkeyi yönetmek istiyorlar. İmparatorluk bölündüğünde, ülkeyi yabancıların öncülüğünde Hıristiyanlar yönetecek, kendilerinin de seçileceklerini düşünüyorlar. Birçoğu yabancı olan bu fikri taşıyanların liderleri, bunu elde etmek için ne kadar ırkdaşının katledileceğini de umursamıyor. Ülkesini ve evini savunan Türkü nasıl suçlayabilirsiniz*" diyen Smith sözlerine şöyle devam eder: "*elinize hangi İngiliz gazetesini alırsanız alın, Türk zulmü iddialarını göreceksiniz. Bunun müsebbibi Ermeni İhtilal Komitesi'dir ki verdiği bilgilerde bir zerre doğruluk bulamazsınız. Komiteciler başından sonuna olayları saptırır, İngilizler de gazeteleri ellerine alıp*

²⁰ Smith'in bu ifadesi İngiliz gazetelerinde manşete çekilmiştir. *South Wales Echo*, "Mr. Hopkinson Smith Interviewed, Every Armenian an Anarchist", November 2, 1896, s. 3, *South Wales Daily News*, "Mr. Hopkinson Smith Interviewed, Every Armenian an Anarchist", November 3, 1896, s. 5.

okuduklarında dehşetle ellerini kaldırarak Türklere barbar derler. Halbuki Türkler kesinlikle başka herhangi bir milletin aynı durumda, aynı şartlar altında yapacağı şeyi yapıyor".

Smith sözlerine şu şekilde devam eder :*"Kendini savunma, doğa kanununun başında gelir, birinin ülkesini savunması da ona çok yakın bir şeydir. Sultan sanırım her akli başında kişi tarafından ülkesi, dirlik ve düzenini korumak için verdiği mücadeleden ötürü sempatiyi hak ediyor. Bunu yapmak onun için muazzam asil ve azametli bir haktır. Ve o bunu hayranlık verici bir şekilde yapmaktadır. Hazinesi neredeyse boş, askerleri maaş almadan saf vatanseverlikle görevlerini yapıyorlar. Türkiye'de olduğum sırada meseleyi etraflıca ele aldım, meseleyi her açıdan araştırdım. Ve neredeyse şu sonuca vardım ki, tek iyi Ermeni ölü Ermenidir".* Bu ağır ifadeleri müteakip *"geçen yıl Türkiye'den dönüşümde Ermenilerin Türkleri katliam yapmaları için provoke ettiklerini söylemiştim. Ardından burada bana lanetler edildi. Sanırım şimdi de aynısı olacak. Biralalım meseleyi kendileri araştırın. Farklı düşünceler"* dedi. Ardından Cyrus Hamlin'in Congragationalist'te 1893'te yayınlanan makalesini söylediklerinin dayanağı ve kanıtı olarak vermektedir.

Whitman'ın *"karışıklıkların ilk olarak nasıl çıktığına yönelik ülke genelinde genel bir bilgisizlik söz konusu, bu önceden tasarlanmamış bir ayaklanma mı yoksa çok iyi planlanmış bir komplonun sonucu mu ?"* sorusuna Smith şu şekilde yanıt verdi:

"Bu soğukkanlı bir komplonun sonucudur. Eski kuyuların cansız bedenlerle dolu olduğu, Ermenilerin iki yıl önce Sasun'da uçurumlardan atılarak öldürüldüğü hikayelerinin tek bir kelimesi bile doğru değil. O katliamın hiçbir şekilde gerçeğe ilgisi yoktur. Anadolu'da bir katliam olmuştur. Bir bölgede bazı Kürtler Ermenilerce katledildiler, bu komplonun ilk adımıydı. Katliama sebep olan da tek kelimeyle bunun intikamını almaktı. Fakat hasil olan katliam bunu planlayan komplocuların beklediklerinden de fazla oldu. Geçen Eylül İstanbul'daki Ermeniler, Türkleri hiddetlendirmek gayesiyle ayaklanma başlattılar. Babıali'ye bir dilekçe vermek bahanesiyle zaptiyeye ateş ettiler. Tabii ki zaptiye buna kızdı ve muhtemelen hiddetinde soğuk kanlı Anglo-Saksonlardan daha ileriye gitti".

Smith, burada da misyonerlerin rolüne değinmeyi ihmal etmemiştir. Altı yüz yedi yüz Ermeni ve Türk katledildiği zaman, Avrupa'nın tamamı Türklerin barbarlığına vurgu yapar diyen Smith, aşırı hassas olanların ölçüyü kaçırdıklarını ve ayaklanmayı başlatanların Ermeni oldukları gerçeğini görmezden geldiklerinin altını çizmektedir: *"Türkiye'de bir misyoner yoktur ki kalben ihtilalci veya sempatizan olmasın. İslam dini ve Türkleri sevmezler. Misyonerler Robert Kolej'de ve Bible House'da Ermenilere Amerikan özgürlüğü*

fikrini öğretiyor, onları kendi ihtiyaçları doğrultusunda eğitiyorlar. Sonuç olarak, Ermeniler, sadece misyonerler tarafından değil, uygar dünyadaki Hıristiyanlarca da tanınıp destekleneceklerine tam anlamıyla inanarak komplolarını devam ettiriyorlar".

Bu sözlerinin devamında Robet Kolej'den bir misyonerin New Yorklu bir doktora Türkleri, İslam dini ve Sultan'ı kötülediğini belirttiikten sonra bunların doğru olmadığını kaydetmektedir. Ona göre Türk, misyonerde olduğu gibi çok üstün olduğuna aşırı derecede inandığı dini için savaşıyor. Tüm kalbi ve ruhuyla ona inanıyor. Kutsalı, Allah ve ülkesi için savaşıyor. Ermeniler her daim Türklerden daha kurnazdır, her şeyin en iyisini alır ama elinde kan argümanını da tutar. Türk hükümeti ve İslam dinini bertaraf etmek için komplolar yapar. Türkler karşı komplolar düzenlemezler. Türk kendini, düşmanını öldürerek savunur.

Yazının devamında Sultan Abdülhamid'i meydana gelen tüm karışıklıklardan sorumlu tutmanın gülünç olduğunu, haberi olur olmaz bu karışıklıkların durdurulması emrini verdiğini belirten Smith, Sultanı şu şekilde tasvir etmektedir: *"Tüm Avrupa onun sırtına binmiş her türlü şeyle onu suçluyor, fakat ben biliyorum ki o Avrupa hükümdarları arasında en adil, en liberal fikirli ve en çok çalışandır. Geçen yaz, günde yirmi saat çalışıyordu. Türkiye'deki en kabiliyetli insanlardan biri olan Zaptiye Nazırı Nazım Bey, Ermeni olayları nedeniyle bir ay boyunca ofisinin dışında uyumadı".*

Sultan'ın istediği yegane şeyin sadakat olduğunu belirten Smith, bundan sonra misyonerlerin durumunu ele almaktadır. Ona göre Ermeni olayları başlayana değin Amerikalıların Anadolu'daki temel ilgi alanlarını misyonerler oluşturuyordu. Başka şeylerle pek ilgilenmiyorlardı. Bu yüzden misyonerler de Amerikan elçiliğinin işlerini dikte ediyorlardı. Elçi Terrell göreve gelince istediklerini her zaman yapmadı, bu nedenle misyonerler onu görevden aldirmek için ellerinden geleni yaptılar. Fakat bu bir sonuç vermedi. O doğru bildiklerini yapmaya devam etti ve hiçbir Amerikalıya bir şey olmadı. Smith bu ifadelerini müteakip Osmanlı Bankası Baskını hakkındaki görüşlerini dile getirmektedir.

"Daha önce söylediğim üzere tüm bu durumun müsebbibi olan Ermeni ihtilal komitesidir. Osmanlı Bankası'na yapılan saldırı aylar önce bu komite tarafından hazırlanan planın bir parçasıydı. Bu olay doğuda gerçekleştirilen en soğukkanlı komplodur. Saldırı esnasında bankada Rus, Fransız, İngiliz, Yunan vs. 115 kişi vardı. Büyük devletler Sultan'ı özerklik verme konusunda zorlamazlarsa Ermenilerin havaya uçuracaklarını söyledikleri masum insanlar bunlardı. Bundan daha aptalca bir şey düşünebiliyor musunuz? Daha önce de

söylediğim gibi İstanbul'da 100.000 Ermeni var, onların her biri Hıristiyan anarşistlerdi. Türkler birlikte yaşadıkları bu şeytanlarla toptan savaşamazlar."

Sözlerine bankayı basan komitecilerle ilgili bilgi vererek devam eden Smith, komitecilerin bankadan çıkışları ve bu konuda öne çıkan Rus elçiliği tercümanı Maximov'un çabalarından bahsetmektedir. Bankadan çıkışlarını detaylarıyla ele alan Smith, ertesi gün bir Fransız gemisiyle Marsilya'ya giden baskıncıların ardından bunun doğal sonucunun ne olacağı şeklinde bir soruyla sözlerine devam etmektedir. *"Türkler yirmi küsur hamal ve liderlerinin kaçtığını öğrendiğinde çılgına döndüler. Softalar aniden toplandılar. Bu toplananlar Sultan'ın, ordunun veya zaptiyenin topladığı ayak takımı değil, bunlar safi Türk vatandaşlarından oluşan bir gruptu. Kaçanlara kızan bu grup onların sayısı kadar hamal yakalayıp, onları tepeledi. Çılgına dönen bu grup karşılaştıkları her Ermeniye öldürerek şehri silip süpürdü. Bu durum kadim göze göz, dişe diş hikayesinden başka bir şey değildir"*. Haberin bundan sonrasında Banka Baskını'nı gerçekleştiren komitecilerin yaptıklarını Amerika'ya uyarlayan Smith, bu çarpıcı karşılaştırmayı şu şekilde ifade ediyordu: *"Washington'da bir grup Fenian'ın hazine binasına, içerisinde binlerce çalışanı, çoluk çocuk, kadın varken, dinamit doldurduğunu, kapıdaki muhafızları öldürdüğünü, otuz ya da daha fazla masumu pencerelerden attıkları bombalarla öldürdüklerini farz edin. Ve bu İrlandalıların şöyle dediğini düşünün, 'İngiltere bize muhtariyet vermediği takdirde hazine binasını içindekilerle havaya uçuracağız'. Başkan Cleveland'ın da çalışanların hayatlarını kurban etmek yerine bu Fenianların teslim olmaları şartıyla Washington'dan serbestçe çıkmalarına izin verdiğini, hatta bu kişileri Amerikan askerlerinin korumasında bir Fransız savaş gemisine bindirip Marsilya'ya gönderdiğini düşünün. Tıpkı İstanbul'da olduğu gibi. Washington'da ya da başka bir yerde bir İrlandalının hayatının ne kıymeti olurdu, hele ki insanlar sabah kalktıklarında arkalarında günahsız ölü ve yaralıları bırakarak bu şeytanların kaçtıklarını öğrendiğinde. Bunu yapanların lime lime edilmeyeceklerini ya da İrlandalıların hepsinin korkunç saldırılara maruz kalmayacaklarını kim düşünebilir?"*.

Sözlerine fanatik Ermeniler dediği komitecilerin yaptıklarıyla devam eden Smith'e göre misyonerlerin tavırları Türkiye'de farklı olsaydı, bu mezalimlerin en azından çoğu, asla gerçekleşmezdi. Anadolu'da isyan çıkan yerleri gören ve durumu kavrayan insanlara Ermenileri kurtarmak gibi şeyler söylemenin anlamsız olduğunu kaydeden Smith, bu tür olaylarda elbette çok acılar çekileceğini, ancak bunu ilk başlatanların Ermeniler olduğunun unutulmaması gerektiğini belirtti. Ermenilerin Kürt köylerinde yaptıkları katliamlarla bu işi yadıklarının ve buna verilen karşılığın ise doğanın kanunu olduğunun altını çizen Smith bunun kendi liderlerinin bir planı olduğunu vurguladı. Bu

ifadelerini mütaekip muhabirin "*Ermeni olaylarının devam edeceğini düşünüyor musunuz?*" sorusuna Smith'in verdiği karşılık "*kesinlikle evet*" oldu ve sözlerini şu şekilde sürdürdü. "*On gün içerisinde Türkleri çığına çevirecek bir olay daha gerçekleştireceklerini, ardından dehşet içinde kalmış dünyaya tek taraflı hikâyeyi yaymak için telgraf şirketleri veya misyonerlere koşacaklarını düşünüyorum. Bunlar sona erene değin bir büyükelçilik veya birkaç Türk okulunun havaya uçurulduğunu duymayı bekliyorum. Havada bir şeyler olacağı hissi var. Bu sefer şuraya yazıyorum, Sultan bunlara hazır olacak*".

Röportajın sonuna doğru II. Abdülhamid hakkında, hukuku ve düzeni korumak için elinden geleni yapıyor şeklinde müspet şeyler söyleyen Smith'e muhabir Whitman'in sorduğu soru aslında Ermeni Sorunu'nun çözüm yolu hakkında da fikir vermektedir. Muhabirin Türkler ve Ermeniler arasındaki karışıklıkların çözümü için önerisinin ne olduğu sorusuna Smith net bir cevap vermiştir. "*Ne pahasına olursa olsun Sultan'ı kendi başına bırakalım. Bırakalım kendi işini kendi çözsün. Bu kimsenin işi değil, onun işi. İngiliz ve Amerikalı ıstırap tacirlerini bu işten uzak tutalım, Sultan da bundan kurtulsun. Onun yüzüne haykırmayalım, çünkü o elinden gelenin en iyisini yapıyor*"²¹.

Francis Hopkinson Smith'in yaptığı bu tür açıklamalar²² her zaman büyük eleştirilere sebep olmuştu. New York Times'daki bir haberde, Herald gazetesinde çıkan bu röportajın ele alınıp kritik edildiği görülmektedir. Haberde Smith'in Osmanlı ile ilgili ifadelerinin uzun süre burada yaşamış olanlarla çeliştiği, onun gelip geçici bir gezgin ve diğerlerinin sözlerinin daha güvenilir olduğu kaydediliyordu. Smith'in tasvir ettiğinin tersine Ermenilerin birer şeytan olmadığı, misyonerlere saldırmasının da gülünç olduğu, onların çok iyi yetişmiş kimseler olarak büyük işler gördüğünün altı çizilmektedir. Haberin bundan sonraki kısmında bu tarihten önce Avrupa'nın gözü önünde Türklerin Hıristiyanları katlettikleri ileri sürülerek, müsaade edilirse bunu tekrar yapacaklarını, bu yüzden Türklerin sadece Avrupa'dan değil, Asya'dan da gitmeleri gerektiği şeklinde Türk düşmanlığı içeren ifadelere yer

²¹ BOA. Y.PRK. GZT. 10-51. *New York Herald*, "Light Thrown Upon the Condition of Affairs in Turkey", 1 November 1896, s. 3. Aynı haber yaklaşık on gün sonra başka bir gazetede farklı bir başlıkla yayınlanmıştır. *Sacramento Daily-Record Union*, "The Other Side of It: Are the Armenians Entitled to Our Sympathy", Nov. 11, 1896, s. 6.

²² New York Herald gazetesinde yayınlanan bu haber İngiliz gazetelerine özetlenerek okuyucularına sunulmuştur. *Sheffield Daily Telegraph*, "Armenians In Turkey, An Independent Witness, Striking Statements", November, 03, 1896, s. 5.

verilmiştir²³. Yine bu sırada Ermeniler için yapılan toplantılarda Smith'i yeren ifadeler, organizasyona katılanların alkışları ile karşılanıyordu²⁴.

Smith, eleştirilere rağmen kendisine saldırılmasının en temel sebeplerinden biri olan misyonerlere yönelik söylemlerini devam ettirdi. Anadolu'daki Ermeni olaylarının tamamından misyonerlerin sorumlu olduğunu korkmadan ileri süren Smith, Amerikan Protestan misyonerlerini menfi manada diğer misyonerlerden ayıran ifadelerle sözlerine devam etmektedir. Ona göre Amerikan misyonerleri, Katolik misyonerler gibi hareket etmiyorlardı. Katolikler, 62.000 kişiyi ihtida ettirmiş, onların misyon veya okullarından bir tanesinden bile özgürlük adına Türkleri kadın ve çocukları katledecek raddeye gelecek şekilde çileden çıkaracak adam yetişmemişti. *"Daha ziyade İtalyan ve Fransız olan Katolik misyonerler bu tarz şeyleri öğretmezler"* diyen Smith'e göre Katolik misyonerler, Tanrı ve memleket sevgisi öğretiyor, bunun sonucu olarak yaşadıkları ve iyi muamele gördükleri memleketlerine dua ediyorlar²⁵.

Smith'in Amerika'daki bu tutumu elbette başına bela olmaya devam etti. Bu doğrultuda Ermeni komitecilerinin onu susturmak için harekete geçtikleri gazete sayfalarına yansımıştı. 7 Aralık 1896 tarihli bir gazete haberine göre, Hopkinson Smith açıklamalarından hoşlanmayan bazı kişilerden son derece tatsız bir uyarı almış, bu meselede tuttuğu tarafı ilan etmeye devam ettiği takdirde kötü sonuçlarla karşılaşacağı konusunda tehdit edilmişti. Bu habere göre, iki kişi Smith'in evine giderek onu uyarılmış, Ermeni ihtilal komitesinin Türk hükümetini savunmayı bırakması gerektiği mesajını ona ilemişlerdi. Smith bu duruma karşı tepki göstermiş ve şöyle bir demeç vermişti: *"Durmam gerektiğini söylüyorlar değil mi? Güzel, ben durmayacağım. Ermenilerin, Avrupa'nın sempatisini uyandırma düşüncesiyle Türk halkını katliam yapmaya teşvik ettiğini biliyorum. Bu olayları biliyorum ve bildiğim için Sultan'ı ve halkını savunacağım"*²⁶. Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere, Francis Hopkinson Smith, Ermeni komitecilerden gelen bu ciddi tehditlere rağmen, korkmadan ve tehditlere aldırış etmeden bildiğini, düşündüklerini dile getirmeye devam etmiştir.

Smith'in karşısında sadece Ermeni komiteleri yoktu. Dönemin önde gelen insan hakları savunucuları, din adamları, gazetecileri ve yazarları kısacası Amerika halkının üzerinde etkisi olan eğitimli ve seçkin insanları da vardı. Bu

²³ *New York Times*, "Defending the Sultan", Nov. 9, 1896, s. 4.

²⁴ *New York Times*, "To Aid the Armenians", Nov. 10, 1896, s. 3.

²⁵ *Irish Standard*, December 19, 1896, s. 4.

²⁶ *Cedar Rapids*, "Armenian Seek to Suppress Free Speech in America", Dec. 07, 1896, s. 8.

kişilerin başında, insan hakları ve özellikle kadın hakları konusundaki etkinlikleri ile öne çıkan Alice Stone Blackwell ve Julia Ward Howe geliyordu. Bu iki kadın Francis Hopkinson Smith'in yaptığı açıklamaları şiddetli eleştirirken, diğer taraftan düzenledikleri paneller, yardım kampanyaları gibi organizasyonlarla da Ermenilere yardım konusunda büyük çabalar sarf etmişlerdir. Mesela, Howe, *The United Friends of Armenia* adlı Ermeni derneğinin toplantısına katılmış, Smith'i hedef alan açıklamaları "Zalim Türk" başlığı ile gazetelerde yer almıştı²⁷. Benzer bir şekilde Alice Stone Blackwell de gazetelere gönderdiği yazılarında Hopkinson Smith'in yazdıklarını eleştiriyordu. New York Times'teki bir haberde şu ifadeleri dikkat çekiciydi: "F. Hopkinson Smith, Sultan'ı Avrupa'nın en adil en açık görüşlü hükümdar olarak adlandırıyor. Sonra, Sultan'ın Hıristiyan tebaası arasında eğitimi yayarak tüm bu zulme misyonerlerin yol açtığını söylüyor. Devamlı olarak bu iddia üzerinde duruyor ve bir düzine farklı biçimde bunu tekrar edip duruyor. Şunu anlamıyor gibi görünüyor; eğer söylediği doğru ise bu, Sultan'ın hükümetine olabilecek en ağır ithamdır. Eğitim, insanları iyi bir hükümete ya da kötü bir hükümete karşı isyankar yapar mı?"²⁸. Bu yaklaşımın gazetelerdeki haber başlıklarında daha da ileriye götürüldüğünü görüyoruz. Smith ve onun gibi düşünen kimseler için bir gazete haberi "Geveze Ukalalar" başlığıyla yayınlanmıştı. İstanbul'a gittiklerinde yalnızca Müslüman elitlerle içli dışlı olmakla suçlanan Smith gibileri aslında aşağıda ezilen insanların durumlarından haberdar olmadıkları ve şöhret için hiçbir şey bilmeden boşboğazlık ettikleri yönünde yoğun bir şekilde eleştirilmişlerdi²⁹. Bu tarz eleştirilere maruz kalan Smith yine bir gazete üzerinden kendisine yönelik bu hücumlara yanıt vermiştir.

Boston Herald gazetesinde yayınlanan haberde daha önce verdiği bir röportajın yanlış değerlendirildiğini, bu yorumları yaparken hareket noktalarının neler olduğunu ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Söylediğine göre verdiği röportaj genel hatlarıyla doğruydu, muhabirin ifadelerini daha süslü bir şekilde aktarması da bir dereceye kadar anlaşılabilirdi. Bununla birlikte Sultan hakkında söylediği ifadelerin yanlış anlaşıldığını kaydeden Smith, Sultan için söylediği insancıl ifadesinin doğru olduğunu, tebaasının öldürülmesine müsaade etti şeklinde bir cümlesinin ise olmadığını ifade etmektedir. Daha sonra misyonerler hakkında yaptığı değerlendirmelere yönelik eleştirilere yanıt veren Smith gazetelere misyonerler için söylediği ileri sürülen "sersem ve hödük" şeklindeki ifadeleri kesinlikle reddetmek durumunda olduğunu söyledi. Bu konuda sözlerini "Bir kere misyoner veya değil, ben hayatını

²⁷ *Evening Bulletin*, "The Brutal Turk", Sep. 10, 1896, s. 7.

²⁸ *New York Times*, "Hopkinson Smith and the Armenians to the Editor of the New York Times", Jan. 23, 1897, s. 6.

²⁹ *Daily Kennebec Journal*, "Garrulous Know-it-Alls", Dec. 14, 1895, s. 4.

kazanan hiçbir kadına bu türlü ifadeleri hiç bir zaman kullanmadım, bunu ima dahi etmem" şeklinde tamamladı.

Smith bu sözlerini müteakip Türkler hakkındaki olumsuz algıyla ilgili asıl sorunun sebeplerini sıralamaktadır. Ona göre Türkler hakkında yetersiz bilgi, misyonerlerin yaptıkları çalışmaların neticelerinin bilinmemesi ve zihinsel önyargılar, bu meselenin özünü teşkil etmektedir. Smith görüşlerini desteklemek için birkaç hususun altını çizmektedir. İlk olarak misyonerlerin karışıklık ve ayaklanmaların tohumlarını ektiklerine yönelik ifadelerini desteklemek için önemli bir İspanyol seyyah olan Senor Ximenez'in ifadelerinden alıntı yaptığını kaydeder. Söylediğine göre Ximenez bir yıl önceki Sasun İsyanı'ndan hemen sonra Londra'ya dönerken bir İngiliz gazetesine, Anadolu'daki Ermeni Olayları'nın sebebinin Amerikan Metodist misyonerleri olduğunu söylemişti. Röportajda ayrıca Metodistlerin Ermenilere yetersiz eğitim verdiklerini, onlara bağımsızlık sevdası aşıladıklarını ve Ermeni ihtilalcilerin Metodist misyonerlerinin adamları haline geldiklerini kaydetmişti.

Smith'in altını çizdiği ikinci husus Cyrus Hamlin'in 1893 Aralığı'nda bir misyoner dergisinde (Congregationalist) yayınlanmış olan ve daha sonra meydana gelecek Ermeni olaylarının habercisi gibi gördüğü mektubundan yaptığı alıntılardır. İslam dini ve Müslümanlar üzerindeki etkisi ve İslam'ın diğer dinler karşısındaki üstünlüğü ile ilgili görüşlerini Robert Curzon'un "Ermenistan" adlı eserinden yaptığı alıntılarla ortaya koymaktadır. Sözlerini itidal çağrısı yaparak bitiren Smith, Ermeni Sorunu'nun mahiyetini anlamak isteyenlere şu şekilde seslenmektedir: "*Kimsenin bu konuda öfkeden kendini kaybetmesine gerek yok, konuyu istismar etmek ne mantıklı ne de nezaketanedir. Çok daha fazla ek bilgi verilebilirdi, ancak yukarıdakiler makul insanlara Ermeni meselesinin iki tarafı olduğunu ikna etmeye yeterlidir*"³⁰.

Sonuç

II. Abdülhamid döneminde Batı kamuoyunda Türk karşıtlığı, düşmanlığa dönüşürken İstanbul'u çeşitli kereler ziyaret etmiş olan Amerikalı Francis Hopkinson Smith'in II. Abdülhamid ve Türklere yönelik müspet fikirleri dikkat çekicidir. Bilhassa Ermeni Sorunu'nun temel sebepleri üzerine yaptığı değerlendirmelerinin meselenin Batı kamuoyunda doğru anlaşılmasına katkı yaptığını söyleyebiliriz³¹. Bu noktada Smith'in değerlendirmeleri bir taraftan

³⁰ *The Armenian Troubles and Where the Responsibility Lies*, By A Correspondent, New York 1895, s. 34-35.

³¹ Bununla birlikte Smith'in bazı değerlendirmelerinde aşırıya kaçtığı, abarttığı, bazen de yanlış veya hatalı bilgiler verdiğini eklemek gerekir. Örneğin metin içerisinde değinilen, yüz bin rakamını telaffuz ederek İstanbul'daki bütün Ermenilerin anarşist olduğu veya böyle bir ruh taşıdığı yönündeki veya Anadolu'daki Ermeni isyanlarından

kendisine eleştiri oklarının çevrilmesine neden olsa da, bu sırada bu olaylar nedeniyle "*Kızıl Sultan/Red Sultan*", "*Büyük Cani-Katil/Great Assassin*" ve "*Mel'un Abdul/Abdul the Damned*" şeklinde hakaretlere varan ithamlara maruz kalan II. Abdülhamid ve Osmanlı imajı için batı gazetelerinde bir nebze de olsa olumlu yorum ve haberlerin çıkmasına vesile olmuştur.

F. Hopkinson Smith'in gazetelere verdiği demeçlerde ve röportajlarında özellikle iki hususu öne çıkardığını söyleyebiliriz. Birincisi II. Abdülhamid'e ve İslam vurgusu ile Türklere yönelik olumlu fikirleri, ikincisi ise Ermeni Sorunu ile ilgili komiteciler ve bilhassa misyonerlere yönelik suçlayıcı ifadeleridir. Osmanlı Sultanı'nı insanlı ve kibar, eğitime önem veren, iyi niyetli, halkının refah içerisinde yaşamasını isteyen ve bunun için elinden geleni yapan biri şeklinde tasvir eden Smith, II. Abdülhamid'i Avrupa hükümdarları arasında en adil, en liberal fikirli ve en çalışkan olarak görmektedir. Smith, Türkler ve İslamiyet hakkında da benzer pozitif değerlendirmeler yapmaktadır. Türkleri medeni, insanlı, zeki, temiz, mütegayin ve erdemli, sakin, muteber, ailesine karşı son derece nazik ve iyi, inancı hayatının her alanını kapsayan insanlar olarak tasvir etmektedir. Toplum olarak Türkleri mütegayin bir millet olarak gördüğünü ifade eden Smith, dinen Türklere öğretecek hiçbir şeylerinin olmadığını, insan olarak Amerikalılardan daha dindar olduklarını örnekler üzerinden anlatmaktadır.

Smith'in başını en çok ağrıtan şey Ermeni Sorunu ile ilgili Amerikan misyonerleri hakkında yaptığı değerlendirmelerdir. Ermeni olaylarının bu boyuta ulaşmasında Amerikan hükümetinin korumasına güvenerek yanlış yola sapan misyonerlerin payı olduğu şeklindeki değerlendirmesi, meseleye bakışını ortaya koymaktadır. Bu düşüncesini destekler mahiyette birçok demeç veren Smith'in en dikkat çekici söylemi misyonerlerin mütemadiyen İslam dinine ve hükümlerine saldırdıkları ve milliyeti olmayan bir halkı yani Ermenileri bağımsızlık ümidi için cesaretlendirdikleri şeklindeki değerlendirmeleridir. Yaptığı ağır eleştirilerin doğal neticesi misyonerlerin ona saldırmaları olmuştur. Zira Türkiye'deki misyonerlerin tamamını kalben ihtilalci ve sempatican olarak görmekte, onların İslam dinini ve Türkleri sevmediklerini açık açık ifade etmektedir. Bu tür değerlendirmeleri onu Amerikan kamuoyunda ciddi eleştirilere muhatap etmiştir. Smith ile ilgili olarak Anadolu'daki hadiseleri hep yanlış aktardığı, misyonerlerin yaptıklarını küçümsediği, İstanbul'da iki ay turist olarak kalmakla Türklerle ilgili politik veya dini konuları öğrenmesinin mümkün olmadığı şeklinde bir dizi eleştiri

---

Metodist misyonerlerin sorumlu olduğu şeklindeki değerlendirmeleri Smith'in söylediklerine, bilhassa Ermeni Sorunu'na farklı açıdan bakanların mesafeli yaklaşmasına sebep olmaktadır.

gazetelerin sütunlarına yansımıştır. Tüm bu eleştirilere rağmen Smith'in Ermeni olaylarında misyonerlerin rolü ve Amerika'daki Türk algısı hakkındaki değerlendirmeleri dikkate şayandır. Ona göre Türkiye'deki Amerikan misyonerlerinin tavrı farklı olsaydı, Ermeni olaylarının büyük bir kısmı asla gerçekleşmezdi. Smith, Amerika'daki menfi Türk algısının sebeplerini ise üç başlık altında değerlendirir. Birincisi Türkler hakkında yetersiz bilgi, ikincisi misyonerlerin yaptıkları çalışmaların sonuçlarının bilinmemesi, üçüncüsü ise zihinsel önyargılardır.

Smith'in yaptığı tüm bu değerlendirmeler toplu olarak ele alındığında Türklere yönelik tavrının neden böyle olduğu sorusu akıllara gelebilir. Acaba II. Abdülhamid onu parayla satın mı almıştı? Ölüm haberini yayınlayan gazetelerden bazılarında, Smith'e Abdülhamid'in bazı nişanlar verdiği ifade edilmektedir. Bu gazetelerde aktarıldığına göre eserlerinden çok etkilenen Sultan, ona Mecidiye ve Osmaniye nişanları vermişti³². Hopkinson Smith'in devletin zor koşullar altında olduğu bu yıllarda Ermeni konusunda Osmanlı Devleti'ne karşı sergilediği müspet tutumu, hem gazetelere hem de resmi yazışmalara konu olmuştur. Bu durumda Smith'e nişan verilmiş olması doğal karşılanabilir ancak Osmanlı arşivinde şimdiye kadar böyle bir belgeye rastlanmadığını söylememiz gerekir³³. Sonuç olarak Smith'in nevi şahsına münhasır bir kişi olarak doğru bildiği yolda hareket edip, Türkler ve Abdülhamid hakkındaki yorum ve değerlendirmelerini tüm eleştirilere rağmen sürdürdüğünü görüyoruz. Bu tutumunun, batıda o sıradaki menfi imajın bir nebze de olsa pozitif dönüşüne katkı yaptığını kabul edebiliriz.

Kaynakça

Akalın, Berrin, "Ottoman-American Relations, Francis Hopkinson Smith and Armenian Issue", *Journal of International Education and Leadership*, Vol. 5, Issue: 1, Spring 2015, s. 1-28.

BOA. Y.PRK. GZT. 10-51.

BOA. HR. SYS. 65-6.

BOA., Y.A. HUS. 349-15.

³² *New York Times*, "F. Hopkinson Smith, Author-Artist, Dies", April 8, 1915, s. 13, *Winnipeg Free Press*, "Gifted Author and Painter is Dead", Apr. 09, 1915, s. 11, *Honolulu Star-Bulletin*, "Famous Engineer Dies at Ripe Age", April 08, 1915, s. 12, *Bridgeport Evening Farmer*, "F. Hopkinson Smith, Builder of First Breakwater Here, Noted Author, is Death at 76", April 08, 1915, s. 1-2.

³³ Daşçı, *Age.*, s. 96.

Bridgeport Evening Farmer, "F. Hopkinson Smith, Builder of First Breakwater Here, Noted Author, is Death at 76", April 08, 1915, s. 1-2.

Cedar Rapids, "Armenian Seek to Suppress Free Speech in America", Dec. 07, 1896, s. 8.

Daily Kennebec Journal, "Garrulous Know-it-Alls", Dec. 14, 1895, s. 4.

Daşçı, Semra, *Dersaadet'te Bir Türk Dostu Francis Hopkinson Smith 1838-1915*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2012.

Erdoğan, Dilşen İnce, "XIX. Yüzyılda Ermeni Milliyetçiliğinin Doğuşunda Amerikan Etkisi", *Hoşgörüden Yol Ayrımına Ermeniler*, Cilt.1, Kayseri 2009, s. 461-486.

Evening Bulletin, "The Brutal Turk", Sep. 10, 1896, s. 7.

Honolulu Star-Bulletin, "Famous Engineer Dies at Ripe Age", April 08, 1915, s. 12.

Irish Standard, December 19, 1896, s. 4.

Little Falls Weekly Transcript, (Little Fall, Minn.) December 06, 1895, s. 3.

Morning Telegram, "Are the Armenians Blamable", Jan. 24, 1896, s. 4.

New York Herald, "Light Thrown Upon the Condition of Affairs in Turkey", 1 November 1896, s. 3.

New York Times, "A Good Word for Sultan: F. Hopkinson Smith in Turks' Defense", Jan. 16, 1896, s.?

New York Times, "Defending the Sultan", Nov. 9, 1896, s. 4.

New York Times, "Hopkinson Smith and the Armenians to the Editor of the New York Times", Jan. 23, 1897, s. 6.

New York Times, "F. Hopkinson Smith, Author-Artist, Dies", April 8, 1915, s. 13.

New York Times, "To Aid the Armenians", Nov. 10, 1896, s.

Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895), Belge No. 84, Cilt I, s. 203-204.

Sacramento Daily Record Union, 02 January, 1896, s. 2.

Sacramento Daily-Record Union, "The Other Side of It: Are the Armenians Entitled to Our Sympathy", Nov. 11, 1896, s. 6.

Sheffield Daily Telegraph, "Armenians In Turkey, An Independent Witness, Striking Statements", November, 03, 1896, s. 5.

South Wales Echo, "Mr. Hopkinson Smith Interviewed, Every Armenian an Anarchist", November 2, 1896, s. 3.

South Wales Daily News, "Mr. Hopkinson Smith Interviewed, Every Armenian an Anarchist", November 3, 1896, s. 5.

The Argus, "The Other Side", s. 20 February 1896, s. 4.

The Armenian Troubles and Where the Responsibility Lies, By A Correspondent, New York 1895, s. 34-35.

The Black Hills Union, "He Defends The Turk", 07 February 1896, s. 1, *Estherville Democrat*, "He Defends the Turks: F. Hopkinson Smith on the Armenian Troubles", Feb. 05, 1896, s.

The Daily Morning Journal and Courier, 12 December 1895, s. 4.

The Herald, "The Consul is Denounced", November 26, 1895.

The Indianapolis Journal, "A Friend of the Turk", 2 December 1895, s. 4.

The Indianapolis Journal, "F. Hopkinson Smith's Inconsistencies", 5 December 1895, s. 4.

The Madisonian, (Virginia City), 14 December 1895, s. 3.

Watertown Republican, "The Armeian Troubles", 05 February, 1896, s. 1.

Winnipeg Free Press, "Gifted Author and Painter is Dead", Apr. 09, 1915, s. 11.

Yavuz, Fikretin, *II. Abdülhamid Döneminde Bir Amerikan Elçisi Alexander Watkins Terrell 1893-1897*, Babiali Kültür Yay., İstanbul 2016.

EKLER

Ek 1: BOA. Y.PRK. GZT. 10-51. *New York Herald*, "Light Thrown Upon the Condition of Affairs in Turkey", 1 November 1896, s. 3.

Ek 2: F. Hopkinson Smith'in Osmanlı Hükümeti Lehinde Makale Yayınlayacağına Dair. BOA., HR. SYS. 65-6.